

ЯРОЦЬКА Галина Сергіївна,

доктор філологічних наук, професор кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна; тел.: +380 50 3916600; e-mail: g.yarotskaya@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-4456-3852>.

**НОВІТНІ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ОПИТУВАННЯ В УКРАЇНІ ЯК БАЗА ДАНИХ
У ЛІНГВОКОНФЛІКТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ**

Анотація. *Об'єктом* дослідження представленої наукової роботи є соціолінгвістичні опитування як джерела інформації у вирішенні лінгвістичних конфліктів, які ми розуміємо як зіткнення національно-мовних інтересів представників різних мовних спільнот через нерівність статусів мов усередині двомовного або багатомовного суспільства. *Предметом* дослідження постало мовне питання в Україні, яке протягом усіх років незалежності в період передвиборчих кампаній використовувалося політичними елітами як предмет спекуляцій для мобілізації свого електорату. На думку багатьох дослідників, мовне питання в Україні безпосередньо пов'язане із визначенням національної ідентичності, тому соціолінгвістичні опитування містять серед інших і запитання щодо національної ідентичності. *Мета* пропонованої роботи полягає у спробі визначити корелятивні зв'язки між політико-ідеологічною аджендою в країні та результатами опитувань. Звичайно, що російська агресія не могла не вплинути на мовне питання в країні. Поряд із впливом офіційних політико-ідеологічних дискурсів на мовну політику в Україні починає здійснювати вплив так звана агентність, адже в мовних суперечках беруть участь мовні активісти або агенти, що постало предметом окремих наукових досліджень у європейських та вітчизняних працях. *Результати.* Порівнюючи результати соціолінгвістичних опитувань упродовж усіх років незалежності, науковці намагаються з'ясувати суспільні тенденції щодо вирішення мовних конфліктів. Проте політичні еліти продовжують використовувати мовне питання для розбрату в суспільстві, незважаючи на те, що соціолінгвістичні дані свідчать про вторинність мовного питання для громадян України, принаймні у довоєнний період. *Висновки.* Навіть оптимістичні результати опитувань, що дійсно підтверджують наявність певних, але вже не таких суттєвих розбіжностей між мовними орієнтаціями різних груп населення України, не надають гарантій щодо безконфліктного співіснування на мовному ґрунті, адже конкуренція між політичними елітами здатна знову представити мовне питання як конфліктогенне та погляди людей як поляризовані й безкомпромісні через конструювання відповідних політико-ідеологічних дискурсів.

Ключові слова: лінгвістичний конфлікт, соціолінгвістичне опитування, мовна політика, національна ідентичність, мовна ідентичність, мовні активісти, Україна.

Дослідницька проблематика та її зв'язок із попередніми дослідженнями. Сьогодні у світі спостерігаємо зіткнення двох протилежних тенденцій: прагнення до збереження самобутності етносу, з одного боку, і тенденції до глобалізації, з іншого. Це спричинило появу купи питань і протиріч та стало поштовхом до численних досліджень дихотомії «свій-чужий» у різних наукових галузях, зокрема в лінгвістичній конфліктології.

Зважаючи на те, що масштаби конфліктів у сучасному інформаційному суспільстві неухильно зростають, вкрай актуальними та затребуваними стають соціолінгвістичні опитування, які формують базу даних для представників різних наукових напрямів, зокрема лінгвоконфліктологів. Прикладні завдання лінгвоконфліктологи вбачають у формуванні та розробці засобів попередження та нейтралізації конфліктів, а також у визначенні конструктивних методів їх вирішення.

На відміну від мовних конфліктів, де саме мовні засоби є причиною ескалації конфлікту та проявів агресії, в лінгвістичних конфліктах ми маємо справу із суперечкою, об'єктом якої постають лінгвістичні проблеми як-от: фемінитиви, мовні права громадянина, вибір абетки, правопис, вибір мови спілкування, вимова тощо. Багато з цих проблем (вибір мови спілкування, мовні права тощо) набувають політико-ідеологічного забарвлення і стають частиною політичної боротьби, навіть подекуди перетворюються на збройні конфлікти. Отже, лінгвістичний конфлікт — це зіткнення національно-мовних інтересів представників різних мовних спільнот через нерівність статусів мов усередині двомовного або багатомовного суспільства. Такі конфлікти мають регулюватися державними органами, адже нейтралізувати (навіть попередити) їх може як продумана виважена мовна політика, так і узгоджені дії щодо примирення всіх сторін, пошуки консенсусу, адже саме такі методи є спільними для всіх різновидів конфліктів.

Сьогодні дедалі більше країн стають багатомовними, але, незважаючи на сформовану мовну ситуацію, державною мовою часто стає тільки одна мова. Це відбувається не лише через внутрішні причини (самі мови важко піддаються правовому врегулюванню), а й зовнішні, зокрема, політичні. Будь-яка багатонаціональна країна автоматично потрапляє до категорії «ризиків» виникнення та розвитку лінгвістичних конфліктів, які є гібридними, адже містять багато складників та зумовлені різними причинами, тісно пов'язаними між собою. Щоб уникнути різного роду конфліктів, система заходів, що вживаються державою, повинна виходити зі своєрідності етнічного складу, специфіки міжнаціональних відносин, ролі окремих мов і їхніх носіїв у суспільному житті та багатьох інших чинників, що мають велике значення в тій чи іншій мовній ситуації.

Оскільки серед багатьох причин і ситуацій, що зумовлюють лінгвістичні конфлікти, виокремлюють, передусім, соціальні, економічні, політичні та ідеологічні, розв'язання цих проблем потребує співпраці лінгвістів, соціологів із політологами та юристами, адже йдеться про мовну політику або мовне врегулювання, планування (менеджмент) тощо.

Усвідомлення того, що в Україні мова — один з найважливіших атрибутів державності, сприяло глибокому науковому аналізу різних аспектів мовної ситуації та мовної політики в Україні, зреалізованому в науковому доробку українських мовознавців [1–15]. Мовним питанням як джерелом викликів і ризиків для суспільства та держави займалися такі українські науковці, як: В. М. Кулик, О. М. Майборода, Г. С. Панасенко, М. І. Панчук, О. М. Куць, О. В. Заремба, С. Ю. Римаренко, В. О. Котигоренко, В. В. Заблоцький, І. О. Кресіна, В. П. Горбатенко, Б. М. Ажнюк, Л. П. Нагорна, Г. М. Яворська та інші.

Лінгвістичні конфлікти, як і будь-які інші, важливі для суспільства, оскільки виконують цілу низку функцій: як з негативними наслідками (маскування позамовного зіткнення), так і з позитивними (об'єднання у спільноти через спільний інтерес). Підґрунтям лінгвістичного конфлікту так чи інакше є соціальна напруга, яка складається з відповідних суперечностей.

Мову як основну специфічну ознаку етносу можна розглядати з двох позицій: за напрямом «усередину» — тоді вона виступає як головний фактор етнічної інтеграції; за напрямом «назовні» — в цьому випадку вона — основний фактор етніцифікуючих ознак етносу. Отже, мова виступає як інструмент і самозбереження етносу, і відокремлення «своїх» і «чужих».

Формулювання дослідницьких завдань. У нашій роботі ми зосереджуємо увагу на соціолінгвістичних дослідженнях, присвячених питанням мовної та національної ідентифікації громадян України, їх ставленню до мовної політики, мовних конфліктів і мовного активізму, що набуває ознак потужного руху, який вочевидь впливає на політичні еліти.

Цілком виправданою є зацікавленість науковців у проведенні соціолінгвістичних опитувань. Погляди на належний статус української та російської мов, за результатами опитувань, що відбулися до 2014 року, виявилися розмаїтими й амбівалентними, враховуючи регіональну поляризацію країни [1–15]. Тим доречніше порівняти відомості з опитувань у попередні роки з тими результатами, що маємо сьогодні.

«Навіть до повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року існував ряд факторів, які негативно впливали на репрезентативність опитувань (наприклад, відсутність перепису понад 20 років). Повномасштабна війна, зрозуміло, значною мірою впливає на репрезентативність і ускладнює роботу соціологів, але не унеможливує її. Доступ до надійних даних про стан настроїв у суспільстві лишається актуальним як для самих українців, так і для наших закордонних партнерів (які, як показали події останніх місяців, часто недооцінювали і не розуміли Україну та українців)» [30].

Отже, ми ставимо собі за мету спробу з'ясувати наявність кореляційних зв'язків між суспільною думкою (за результатами соціолінгвістичних опитувань) та політико-ідеологічним дискурсом, згідно з яким кривава війна, яку розпочала країна-агресор в Україні, не могла відповідним чином не вплинути на мовний та національний вибір українців.

Виклад основного матеріалу. Ми спробуємо розпочати пошук підстав для відповідей на вищевказані питання, спираючись на доробки науковців та аналіз результатів низки соціолінгвістичних опитувань в Україні, що були здійснені в різні часи, а саме: з 2004 по 2023 роки.

Одним із найпомітніших аспектів української політики останніх тридцяти років була суперечка щодо мовного питання, насамперед щодо статусу російської мови порівняно з українською. Ця суперечка періодично загострюється, зазвичай у період виборів, але у проміжках між ними майже забувається [8, с. 15]. Починаючи з 1991 року, українські політичні суб'єкти використовували питання мови для спекуляцій і мобілізації свого електорату. «Хоча це питання відігравало слабку роль на раціональному рівні (інші проблеми респонденти вважали значно більш важливими), проте на емоційному рівні, на жаль, продовжувало лишатися потужним мотиватором, чим безсоромно і безрозсудно користувалися українські політики. Утім, навіть до 2014 року відбувалася, хоч і не дуже швидко, зміна ставлення до мовного питання загалом і до української мови зокрема. Усе менше ставало прихильників «другої державної» і все більше обговорювався як «компромісний» варіант «другої офіційної в окремих регіонах». 2014 рік дав потужний поштовх суспільному переосмисленню ролі української мови, а російське широкомасштабне вторгнення 2022 року фактично «вбило» перспективи російської мови в Україні» [24].

Сьогодні більшість громадян України російську мову асоціативно пов'язують з мовою нападників і вважають її «токсичною», свідомо обираючи мовою спілкування українську, адже результати останніх соціологічних опитувань дають багато матеріалу щодо виявлення тенденцій як у мовних пріоритетах українців, так і у визначенні національної приналежності [9]. Результати опитування свідчать, що переважна більшість українців уже розуміє потребу говорити українською мовою, адже це є найбільшою і найважливішою зміною в мовній ситуації, яку зумовила, насамперед, російська агресія.

Поряд із впливом офіційних політико-ідеологічних дискурсів на мовну політику в країні починає здійснювати вплив так звана агентність, адже в мовних суперечках беруть участь мовні активісти або агенти, що постало предметом окремих наукових досліджень в європейських та вітчизняних працях

Стосовно ситуації на Сході, автори монографії «Цивілізаційна ідентичність українства...» зазначають, що «під час перебігу всіх виборчих кампаній, починаючи з 2004 до 2020 рр., спостерігалася безпрецедентна політична мобілізація виборців цього краю на ґрунті актуалізації проросійських орієнтирів і регіональної ідентичності. Визначальну роль у цьому процесі відіграли не стільки інтереси, скільки символи та ідентичності» [24, с. 358].

Згідно з результатами останніх (2023 року) соціологічних опитувань в Україні, понад 50 % населення країни користуються у повсякденному спілкуванні двома мовами — російською та українською, тобто є білінгвами. Проте, на думку авторів монографії «Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи реалізації (2014–2022 рр.)», найбільшим викликом для національного будівництва в Україні є проєкт насадження російської ідентичності на теренах України, який має довгу історію. «Небезпека конкуренції цих різних світосприйнять на одній території полягає у тому, що проросійська ідентичність здатна замінити українську, бо механізми її конструювання формують ілюзію «нерозрізнення» (*«какаяразница»*) цих ідентичностей через спільний багатомовний спосіб буття, спільні життєві практики у побуті, освіті, охороні здоров'я, кар'єрному зростанні, віруваннях тощо. При цілеспрямованій стратегії формування української національної ідентичності Україна як новітній незавершений цивілізаційний проєкт має всі перспективи уникнути як цієї загрози, так і пасток «плавильного казана» та мультикультуралізму, оскільки такі практики глобалізації не набули на її теренах широкого втілення [2].

Європейський досвід також поставив під сумнів перспективи асиміляції різних етнічних та соціальних груп у єдину гомогенну спільноту, практики мультикультуралізму щодо цивілізованого, безконфліктного співіснування різних соціокультурних груп (етнічних меншин, іммігрантів, біженців, феміністок, інших спільнот тощо) в єдиній державі, позитивний вплив культурної багатоманітності на людське буття. Міграційна криза в ЄС та атомізація суспільства спричинили потребу консолідації навколо загальнонаціональних цінностей шляхом піднесення ідентичності груп до ідентичності державної та загальнонаціональної. Ця потреба співзвучна викликам глобалізації як визначальному наднаціональному процесу сучасності, який ініціює ослаблення соціальних, корпоративних і політичних форм групової ідентичності, призвівши до нових викликів у сучасному суспільстві, розмивання цінностей і традицій, конфлікту ідентичностей та ґенофондів «нових» і «старих» спільнот, загроз нацбезпеки, особливо в Україні, гострій конкуренції на її теренах панросійської імперської та проєвропейської української ідентичностей, російсько-української війни і, як наслідок, — часткової втрати цілісності держави [29].

У цьому контексті слід підкреслити помітну трансформацію оцінних параметрів обох мов. Ідеться про те, що впродовж тривалого часу важливу роль у визначенні диглосії відігравав чинник престижу мов, а російську мову вважали престижнішою, ніж українську [3, с. 194]. На сучасному етапі розподіл обох мовних кодів на шкалі цінностей значною мірою змінився: російська втратила статус престижної у свідомості українських громадян, адже тільки третина респондентів визнає її престижність, тоді як під час опитування 2006 р. такої думки дотримувалися дві третини опитаних. Натомість українську мову сьогодні називає престижною більшість учасників анкетування.

Політолог Володимир Кулик уп'яте замовляє опитування, «ставлячи переважно ті самі запитання — про мову і про ідентичність, щоб мати змогу вивчати зміни у відповідях. Попереднє опитування було в травні 2017 року, тому порівняння даних дає змогу оцінити зміни за останні п'ять років, а особливо за минулі десять місяців — бо можна припустити, що найбільші зміни спричинила саме повномасштабна війна» [9]. Результати опитування, що відбулося в травні 2022 року та опубліковано 7.01.2023, дають підстави стверджувати, що національність більше не є етнічною категорією, й розподіл за нею не відбиває етнічного складу населення [9].

У 2017 році 60 % респондентів вважали, що «українська мова має бути основною в усіх сферах спілкування», а 33 % — що «Україна має бути двомовною країною». 2022-го за переважну україномовність висловилися 80 %, а за двомовність — лише 15 %. Перевагу української в усіх ділянках підтримують навіть більшість мешканців сходу та півдня (66 %) та російськомовців (57 %).

Соціологи зазначають, що методичний експеримент у травні 2022 року показав, «що громадяни, які зараз беруть участь в опитуваннях за демографічними характеристиками та змістовними настроями близькі до тих, які брали участь в опитуваннях до 24 лютого 2022 року. Попередньо побачили деяке зміщення в сторону «проукраїнськи» налаштованих громадян, що позначається на до 4–6 % відхиленнях для окремих запитань (у сторону більш частого обиравання варіантів, що відповідають «проукраїнській» інтерпретації подій). Це, на думку соціологів, у нинішніх умовах є досить оптимістичним показником [30].

Результати опитувань також свідчать, що саме бажання бути нацією робить українців єдиними та такими, що свідомо обирають українську ідентичність. Згідно з відповідями респондентів, з українською національністю сьогодні себе пов'язують 95 % мешканців України (звичайно, йдеться про підконтрольні Україні території), з російською — 2 %, подвійну національність вказали тільки 1 % респондентів. У 2017 році ці цифри були відповідно такими: 88 % : 7 % і 3 %. Однак сьогодні підвищення частки українців за національною ознакою відбулося значною мірою за рахунок Сходу та Півдня України. Щодо двомовності українців: ми уналежнили до білінгвів тих, хто користується

у повсякденному житті двома мовами та переважно українською чи російською. Сумарно наприклад, у 2017 році виходить 54 % білінгвів, а в 2022 році — 50 %. Отже, фіксуємо зниження частки білінгвів у порівнянні з 2017 роком. Наразі маємо 50 % двомовних українців, серед яких більша частка мешканців Центру, Сходу та Півдня. Національну українську ідентифікацію обрали 95 % у 2022 році, у 2017 році — 88 %, подвійну ідентичність обрали тільки 2 % і 7 %, відповідно. Інакше кажучи, серед 50 % українців-білінгвів тільки 2 % визначили подвійну українсько-російську національну ідентичність [9].

Можливо, подвійна національність як така здається неприйнятною ще з советських часів або уналежнення білінгвів до української нації є свідченням патріотичного піднесення у стані війни з Росією. Хоча, незважаючи на ймовірність цих мотивів, досить показовими є відповіді на запитання про критерії визначення національної ідентичності: визначальним фактором громадяни України вважають національність батьків: 48 % у 2022 році та 48 % у 2017 році; національність за країною — 36 % та 24 %; за мовою — лише 3 % у 2022 та 2017 роках (однакові показники). Усі зазначені цифри свідчать про слабку кореляцію (майже відсутність її) між мовами спілкування і національною ідентифікацією серед білінгвів.

Українці, які використовують виключно українську мову у повсякденному житті, становлять 41 % (2022) і 34 % (2017), тоді як українці за національністю — 95 % і 88 %; виключно російську мову — 12 % і 6 %, тоді як російську національність обрали 7 % і 2 %. Отже, маємо достатньо підстав вважати, що національна ідентифікація стає радше політичною категорією, ніж етнічною й «розподіл за нею не відбуває етнічного складу населення <...>» [9].

Упродовж 26 травня — 5 червня 2023 року Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) провів власне всеукраїнське опитування громадської думки «Омнібус». Надаючи коментарі до результатів опитування А. Грушевський, зазначає, що поживавлення дискусій з приводу використання «мови агресора» спричинені саме агресією росії, яка не захищає, а сприяє погіршенню ставлення до російської мови. Крім того, до лютого 2022 року серед російськомовного населення була вищою підтримка проросійських партій і нижчою підтримка євроінтеграції. Зараз ця різниця радикально зменшилася і стає все більш несуттєвою [30].

Висновки. Можливе цивілізаційне майбутнє України — побудова громадянської, політичної нації, де етнічна, особистісна та групова самоідентифікація громадян буде надійно захищена недоторканістю прав і свобод людини та громадянина. Проте така цивілізаційна перспектива потребує детального теоретичного осмислення, фундаментального дослідження і опосередкування як задач, чинників та механізмів її досягнення, так і викликів, які виникатимуть на цьому шляху, зокрема у регіональному вимірі. На думку Володимира Паніотто, гендиректора Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), щодо того, якими будуть точки зору українців на політику й життя після війни, настрої та емоції, які чекають на українське суспільство в майбутньому, важко прогнозувати, бо вони дуже залежатимуть від наших успіхів і невдач на війні [2, с. 241]. Утім залишається питання, яку саме мовну політику, мовний менеджмент у майбутньому український уряд і мовні агенти (активісти) запропонують суспільству, на які мовні уявлення й орієнтації українців будуть орієнтуватися? Адже конкуренція між політичними елітами здатна знову представити мовне питання як конфліктогенне, а погляди людей як поляризовані та безкомпромісні через конструювання відповідних політико-ідеологічних дискурсів. Навіть оптимістичні результати опитувань, що дійсно підтверджують наявність певних, але вже не таких суттєвих розбіжностей між мовними орієнтаціями різних частин населення України, не надають гарантій щодо безконфліктного співіснування на мовному ґрунті.

Л і т е р а т у р а

1. Альбота С. Лінгвістична конфліктна ситуація : термін, інтерпретація та аналіз. *Проблеми української термінології* : зб. наук. праць XVI міжнар. наук. конф. (м. Львів, 1–3 жовт. 2020 р.). Львів, 2020. С. 142–146.
2. Артёмов І. В., Віднянський С. В. та ін. Європейська та євроатлантична інтеграція України : стан і перспективи реалізації (2014–2022 рр.) : монографія. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2022. 284 с. ISBN 978–617–8046–73.
3. Бабій І. Мовна політика незалежної України. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвуз. зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2021. Вип. 45 (1). С. 101–106.
4. Білоконенко Л. А. Проблематика конфліктології в сучасному мовознавстві. *Філологічні студії*. Одеса : ОНУ, 2010. Вип. 4. URL : <http://surl.li/argxn/> (дата звернення: 8.01.2023).
5. Демська О. М., Мальцев Е. Мовна політика : про ідентичність і успішність у глобальному світі. *Мова : класичне — модерне — постмодерне* : збірник наукових праць. 2016. Вип. 2. С. 16–26.
6. Ковальова Т. В. Мовні конфлікти як об'єкт державного регулювання. *Теорія та практика державного управління*. 2010. Вип. 1. С. 302–309.
7. Конфлікт мов та ідентичностей у пострадянській Україні / Л. Масенко ; [худож. оформ. О. Я. Остапова ; авт. вступ. сл. П. Кагуй]. Київ : Кліо, 2020. 175 с.
8. Кулик В. Мовна політика в багатомовних країнах. Закордонний досвід та його придатність для України. Київ : Дух і Літера, 2021. 312 с.

9. Кулик В. Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022 року. URL : <https://zbruc.eu/node/114247/> (дата звернення: 8.01.2023).
10. Марасюк С. Дослідження взаємозв'язку категорій «етнос», «нація», «держава» в контексті процесів державотворення. *Актуальні проблеми державного управління*. 2008. Вип. 1 (31). С. 45–51.
11. Масенко Л. Т. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір. Київ : КМ Академія, 2004. 162 с.
12. Матвеева Н. Сучасна мовна ситуація (на матеріалі масового опитування 2017 року). *Мова: класичне — модерне — постмодерне*. 2017. Вип. 3. С. 52–59. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_8/ (дата звернення: 10.01.2023).
13. Матвеева Н. Р. Українсько-російський білінгвізм і діглосія в сучасному комунікативному просторі Києва : дис. ... докт. Філософії (Ph.D.) : 035 Філологія / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка ; Ін-т укр. мови НАН України. Тернопіль ; Київ, 2021. 239 с.
14. Панасенко Г. С. Динаміка мовних конфліктів у XXI столітті. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2018. Вип. 8. URL : <http://surl.li/argxt> (дата звернення: 10.01.2023).
15. Панасенко Г. С. Розвиток мовних конфліктів у сучасній Україні. *Сучасне суспільство : політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки* : зб. наук. праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2017. Вип. 2 (14). С. 157–174.
16. Пантелеева И. А. Глобалистическая картина мира : универсальный язык — миф или реальность? *Интеллект. Особистість. Цивілізація* : темат. зб. наук. праць із соц.-філос. пробл. Донецьк : Дон НУЕТ, 2007. Вип. 5. С. 118–125.
17. Портал мовної політики. URL : <https://goo.su/A7URvC/>
18. Мовні конфлікти і гармонізація суспільства : Матеріали наук. конференції. 28–29 травня 2001 р. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2002. 222 с.
19. Сальваторе Дель Гаудіо. Міжмовні відношення та мовні права в Україні та Італії: порівняльний аналіз. *Мовні права в сучасному світі* : зб. наук. праць. Київ : Київський національний університет імені Бориса Грінченка, 2014. С. 107–119.
20. Чи зазнають російськомовні громадяни України утисків та переслідувань через російську мову : результати телефонного опитування, проведеного 26 травня — 5 червня 2023 року. URL : <http://surl.li/pnmfo> (дата звернення: 30.10.2023).
21. Становище української мови в Україні в 2017 році : Українці підтримують зміцнення позицій української мови, але в багатьох сферах і далі домінує російська. URL : <http://surl.li/pnmga/> (дата звернення: 10.10.2023).
22. Становище української мови в Україні у 2020 році. Аналітичний огляд. URL : <http://surl.li/ejvbt> (дата звернення: 10.10.2023).
23. Трень Т. О. Мовна самоідентифікація українців в умовах війни. *Мова і право* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 25 жовтня 2022 року, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ / За заг. ред. І. В. Царьової. Дніпро : ДДУВС, 2022. 240 с. С. 194–197.
24. Цивілізаційна ідентичність українства : історія і сучасність / авт. кол. : О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕнд ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.
25. Як змінилися українці через війну. URL : <http://surl.li/pnmho/> (дата звернення: 30.10.2023).
26. Яворська Г. М., Парахонський Б. Породження війни з безсилля миру : смислова логіка війни. Гібридна війна і демократичний мир що означає нова фаза російського наступу для України і Європи та як із ним упоратися. *Стратегічна панорама* : спеціальний випуск. 2022. 140 с. URL : <http://surl.li/pnmhz/> (дата звернення 30.10.2023).
27. Bouchard J., Glasgow G. P. (eds.). Agency in Language Policy and Planning: Critical Inquiries. New York ; London : Routledge, 2018. 310 p. DOI :10.4324/9780429455834. ISBN : 978–1138316188.
28. Korostelina K. V. Mapping national identity narratives in Ukraine : Nationalities Papers. *The Journal of Nationalism and Ethnicity*. 2013. Vol. 41(2). P. 293–315. DOI :10.1080/00905992.2012.747498. URL : <http://surl.li/pnmie/> (дата звернення: 30.10.2023).
29. <https://surl.li/pnmie/> (дата звернення: 30.10.2023).
30. <https://goo.su/wki4Vu> (дата звернення: 30.10.2023).
31. <https://goo.su/WpсbVgG> (дата звернення: 30.10.2023).

References

1. Albota, S. (2020), “Linguistic conflict situation : term, interpretation and analysis”, *Problems of Ukrainian terminology* : collection of scientific works of the XVIth International scientific conf. (Lviv, 1–3 Oct. 2020) [“Lingvistichna konfliktna situatsiya : termin, interpretatsiya ta analiz”, *Problemy ukrainiskoi terminolohii* : zb. nauk. prats XVI mizhnar. nauk. konf. (m. Lviv, 1–3 zhovt. 2020 r.)], Lviv, pp. 142–146.
2. Artyomov, S. Vidnyanskyi, I. Todorov, P. Tokar (2022), *European and Euro-Atlantic integration : state and implementation prospects (2014–2022)* : Monograph [*Yevropeiska ta yevroatlantychna intehtratsiia Ukrainy : stan i perspektyvy realizatsiy* : monohrafiya], Uzhhorod, 284 p. ISBN 978–617–8046–73.
3. Babiy, I. (2021), “Language policy of independent Ukraine”, *Actual issues of Humanities* [“Movna polityka nezalezhnoi Ukrainy”, *Aktualni pytannya humanitarnykh nauk* : mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prac molodykh vchenykh Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka], Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, Volume 45 (1), pp.101–106.
4. Bilokonenko, L. (2010), “Problems of conflictology in modern linguistics”, *Philological Studios* [“Problematyka konfliktologii v suchasnomu movoznavstvi”, *Filologichni studii*], Odesa I. I. Mechnikov National University, Odesa, Vol. 4, pp., available at : <http://surl.li/argxn/>
5. Demska, O. M., Maltsev, E. (2016), “Language policy : about identity and success in the global world”, *Language : classic — modern — postmodern* [“Movna polityka : pro identychnist' i uspishnist' u hlobalnomu sviti”, *Mova : klasychne — moderne — postmoderne*], National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv, Issue 2, pp. 16–26.
6. Kovalyova, T. (2010). “Language conflicts as an object of state regulation”, *Theory and practice of Public Administration* [“Movni konflikty yak obyekт derzhavnoho reguluvannya”, *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya*], V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Issue 1, pp. 302–309. ISSN : 1727–6667.

7. Masenko, L. T. (2020), *Conflict of languages and identities in post-Soviet Ukraine* [Konflikt mov ta identychnostey u postradyanskyi Ukraini], Clio Publishing House, Kyiv, 175 p.
8. Kulyk, V. (2021), *Language policy in multilingual countries : Foreign experience and its suitability for Ukraine* [Language and Identity in Ukraine [Movna polityka v bahatomovnykh krainakh : Zakordonnyi dosvid ta yoho prydatnist' dlya Ukrainy], Dukh i Litera Publishing House, Kyiv, 312 p.
9. Kulyk, V. (2023), *Language and Identity in Ukraine at the end of 2022* [Mova ta identychnist' v Ukraini na kinec' 2022 roku], available at : <https://zbruc.eu/node/114247/>
10. Marasyuk, S. (2008), "Study of the relationship between the categories of "ethnicity", "nation", "state" in the context of state-building processes", *Theory and practice of Public Administration* ["Doslidzhennya vyzayemoz'v'язku katehoriy «etnos», «natsiya», «derzhava» v konteksti procesiv derzhavotvorennya", *Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnya*], V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Issue 1 (31), pp. 45–51.
11. Masenko, L. (2004). *Language and society : postcolonial aspect* [Mova i suspilstvo : Postkolonialnyy vymir], National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv, 162 p.
12. Matveyeva, N. (2017), "Modern Language situation", *Language : classic — modern — postmodern* ["Suchasna movna sytuatsiya (na materiali masovoho opytuvannya 2017 roku)", *Mova : klasychne — moderne — postmoderne*], National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv, Issue 3, pp. 52–59, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lang-emp_2017_3_8/
13. Matveyeva, N. R. (2021), *Ukrainian-Russian bilingualism and diglossia in Kyiv modern communicative space* : Thesis for the Doctor of Philosophy Degree, spec. 035 Philology [Ukrainsko-rosiyskyi bilinhvizm i dyhlosiya v suchasnomu komunikatyvnomu prostori Kyieva: dys. ...doktora filosofii (Ph.D.) : 035 Filolohiya], Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University; The Institute of the Ukrainian Language of the NAS of Ukraine, Ternopil, Kyiv, 239 p.
14. Panasenko, G. (2018), "The dynamics of language conflicts in the twenty-first century", *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series International Relations, Economics, Country studies, Tourism* ["Dynamika movnykh konfliktiv u XXI stolitti", *Visnik Kharkivs'kogo natsional'nogo universitetu imeni V. N. Karazina : Mizhnarodni vidnosyny, Ekonomika, Krainoznavstvo, Turyzm*], Kharkiv, Issue 8, pp. , available at : <http://surl.li/argxt/>
15. Panasenko, G. S. (2017), "Development of language conflicts in modern Ukraine", *Modern society : political sciences, sociological sciences, cultural sciences* : proceedings ["Rozvytok movnykh konfliktiv u suchasniy Ukraini", *Suchasne suspilstvo : politychi nauky? Sotsiologichni nauky, kulturolozhichni nauky* : zb. nauk. prac], H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Issue 2 (14), pp. 157–174.
16. Panteleyeva, I. (2007), "Globalist picture of the world : universal language — myth or reality?", *Intelligence. Personality. Civilization : a thematic collection of scientific works on socio-philosophical problems* ["Globalisticheskaya kartina mira : universalnyi yazyk — mif ili realnost'?", *Intelekt. Osobystist. Tsyvilizatsiya* : temat. zb. nauk. prac iz sotsialno-filosofskykh problm], O. O. Shubin (ed.), Don NUET, Donetsk, Issue 5, pp. 118–125.
17. *Language Policy portal* (2023) [Portal movnoi polityky], available at : <https://goo.su/A7URvC/>
18. *Language conflicts and harmonization of society* : Proceedings of scientific conference, 28–29 May 2001 (2001) [Movni konflikti i armonizatsiya suspilstva : Materialy nauk. konferentsii 28–29 travnya 2001 r.], Taras Shevchenko Kyiv National University Press, Kyiv, 222 p.
19. Salvatore Del Gaudio (2014), "Interlingual relations and language rights in Ukraine and Italy : a comparative analysis", *Language rights in the modern world* : collection of scientific works ["Mizhmovni vidnoshennya ta movni prava v Ukraini ta Italii : porivnyalnyi analiz", *Movni prava v suchasnomu sviti* : zb. nauk. prac], Borys Hrinchenko Kyiv National University, Kyiv, pp. 107–119.
20. *Whether Russian-speaking citizens of Ukraine are subjected to harassment because of the Russian language* : results of a telephone survey conducted on May 26 — June 5, 2023 [Chy zaznayut' rosiyskomovni hromadnyy Ukrainy utyskiv ta peresliduvan' cherez rosiysku movy : rezultaty telefonnoho opytuvannya, provedenoho 26 travnya — 5 chervnya 2023 roku], available at : <http://surl.li/pnmfo/> (accessed: 30.10.2023).
21. *The Ukrainian language in Ukraine in 2017 : Ukrainians support strengthening the position of the Ukrainian language, but Russian continues to dominate in many areas* (2023) [Stanovyshe ukrainskoyi movy v Ukraini v 2017 rotsi : Ukrainci pidtrymuyut' zmitsnennya pozytsiy ukrainskoyi movy, ale v bahatiokh sferakh i dali dominuye rosiyska], available at : <http://surl.li/pnmga/> (accessed: 10.10.2023).
22. *The Ukrainian language in Ukraine in 2020 : Investigation* (2023) [Stanovyshe ukrainskoyi movy v Ukraini u 2020 rotsi : Analitucnyi ohlyad], available at : <http://surl.li/ejvbt/> (accessed: 10.10.2023).
23. Tren, T. O. (2022), "Language self-identification of Ukrainians in war conditions", *Language and law : Proceedings of the All-Ukrainian scientific and practical conference*, October 25, 2022 ["Movna samoidentyfikatsiya ukraintsiv v umovax viyny", *Mova i pravo : Materialy Vseukrayins'koyi nauково-praktychnoyi konferentsiyi*, 25 zhovtnya 2022 roku], I. V. Tsariova (ed.), Dnipropetrovsk State University of internal affairs, Dnipro, 2022, pp. 194–197.
24. *Civilization identity of Ukraine : history and modernity* (2022) [Tsyvilizatsiyna identychnist' ukrainstva : istiriya i suchasnist'], O. Rafalskyi, Ya. Kalakura, O. Kalakura, M. Yurii (eds.), Kuras Institute of Political and Ethnic Studies, Kyiv, 512 p.
25. *How Ukrainians have changed because of the war* (2023) [Yak zminylys' ukraintsy cherez viynu], available at : <http://surl.li/pnmho/> (accessed: 30.10.2023).
26. Yavorska, H., Parachonsky, B. (2022), "The origin of war from the impotence of peace : the semantic logic of war. Hybrid war and democratic peace what does a new phase of the Russian offensive mean for Ukraine and Europe and how to deal with it?", *Strategic Panorama* ["Porodzheniya viyny z bezslylyya myru : smyslova lohika viyny. Hibrydna viyna i demokratychnyi myr : sheho oznachaie nova faza rosiyskoho nastupu dlya Ukrainy i Yevropy ta yak iz nym uporatysya", *Stratehichna panorama*], Special issue, 140 p., available at : <http://surl.li/pnmhz/> (accessed: 30.10.2023).
27. Bouchard, J., Glasgow, G. P. (eds.) (2018), *Agency in Language Policy and Planning: Critical Inquiries*, New York ; London : Routledge, 310 p., DOI :10.4324/9780429455834; ISBN : 978–1138316188.
28. Korostelina, K. V. (2013), "Mapping national identity narratives in Ukraine, Nationalities Papers", *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol. 41(2), pp. 293–315, DOI :10.1080/00905992.2012.747498; available at : <http://surl.li/pnmie/> (accessed: 30.10.2023).
29. <https://surl.li/pnmie/> (accessed: 30.12.2023).
30. <https://goo.su/wki4Bu> (accessed: 30.12.2023).
31. <https://goo.su/Wpc6vGg> (accessed: 30.12.2023).

Galyna S. IAROTSKA,

Doctor of Philology (Grand Ph.D.), professor of the Applied Linguistic Department,
Odesa I. I. Mechnikov National University; 24/26 Frantsuzkyi Blvd., Ukraine, 65058, Odesa;
mob.: +380 50 3916600; e-mail: g.yarotskaya@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-4456-3852>.

THE LATEST SOCIOLINGUISTIC SURVEYS IN UKRAINE AS A DATABASE IN LINGUISTIC AND CONFLICT STUDIES

Summary. *The object* of this research is sociolinguistic surveys as a source of information in resolving linguistic conflicts, which we understand as a clash of national and linguistic interests of representatives of different language communities due to the inequality of language statuses within a bilingual or multilingual society. *The subject* of the study is the language issue in Ukraine, which has been used by political elites during election campaigns throughout the years of independence to mobilise their electorate and speculate. According to many researchers, the language issue in Ukraine is directly related to the definition of national identity, so sociolinguistic surveys include questions about national identity, among other things. *The purpose* of this paper is to try to determine the correlations between the political and ideological agenda in the country and the results of the polls. Of course, the Russian aggression could not but affect the language issue in the country. The object of this research is sociolinguistic surveys as a source of information in resolving linguistic conflicts, which we understand as a clash of national and linguistic interests of representatives of different language communities due to the inequality of language statuses within a bilingual or multilingual society. The subject of the study is the language issue in Ukraine, which has been used by political elites during election campaigns throughout the years of independence to mobilise their electorate and speculate. According to many researchers, the language issue in Ukraine is directly related to the definition of national identity, so sociolinguistic surveys include questions about national identity, among other things. *The purpose* of this paper is to try to determine the correlations between the political and ideological agenda in the country and the results of the polls. Of course, the Russian aggression could not but affect the language issue in the country. Along with the influence of official political and ideological discourses, the so-called agency is beginning to influence language policy in the country, as language activists or agents are involved in language disputes, which has been the subject of separate scientific studies in European and domestic works. **Results.** By comparing the results of sociolinguistic surveys throughout the years of independence, scholars are trying to identify social trends in resolving language conflicts. However, political elites continue to use the language issue to divide society, despite the fact that sociolinguistic data show that the language issue was secondary for Ukrainians, at least in the pre-war period. **Conclusions.** Even the optimistic results of the surveys, which do confirm the existence of certain, but not so significant, differences between the linguistic orientations of different parts of the Ukrainian population, do not provide guarantees of conflict-free coexistence on linguistic grounds, since competition between political elites can again present the language issue as a conflictogenic one and people's views as polarised and uncompromising through the construction of relevant political and ideological discourses.

Key words: linguistic conflicts, sociolinguistic surveys, language policy, national identity, linguistic identity, language activists.

Статтю отримано 24.10.2023 р.